

УДК 811.161.2'24:373.5.016

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/29.209456>

Вікторія ЗАЙЦЕВА,

orcid.org/0000-0001-9437-6057

кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) nataliayaremchuk7@ukr.net

Наталія ЯРЕМЧУК,

orcid.org/0000-0001-8710-9727

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри української мови
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна) nataliayaremchuk7@ukr.net

ДИСКУСІЯ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті обґрунтовано значущість роботи з удосконалення вмій і навичок учнів взаємодіяти з метою ефективного спілкування згідно з основними документами в галузі освіти, визначено мету, осмислено роль дискусії, що стимулює інтелектуальний потенціал учнів, сприяє програмуванню мовленнєвої поведінки, взаємодії і взаєморозумінню між співрозмовниками у процесі спілкування, узагальнено трактування дискусії в наукових розвідках учених, виділено особливості діалогічного і монологічного мовлення, що формують процес висловлення думок під час дискусії, названо умови дискутування, ураховано вміння й навички говоріння, якими повинні оволодіти учні у процесі створення діалогічних і монологічних висловлювань для досягнення результату, зазначено роль засобів звукової виразності в успішному процесі спілкування й аргументування позиції (інтонація, темп, висота, тембр, пауза, логічний наголос, сила звучання), а також позамовних засобів спілкування (міміка, контакт очей, пози, жести тощо), за допомогою яких мовець висловлює бажання, сумніви, припущення, обурення, жаль тощо, виокремлено роль ситуативно-предметного контексту (явища, спричинені обставинами живого контакту мовця зі слухачем), вивчено правила проведення дискусії, правила поведінки під час висловлення й оформлення думки (бути ввічливими, доброзичливими, стриманими, тактовними), що програмують потребу дотримуватися норм у повсякденній мовленнєвій діяльності, розвивають комунікативні здібності, формують морально-етичні цінності й орієнтири, запропоновано засоби вдосконалення вмій і навичок учнів взаємодіяти, аналізувати, прогнозувати реакцію та відповідь реципієнта, формулювати, обстоювати думку (робота з текстом дискусійного характеру, створення навчальних ситуацій).

Ключові слова: компетентний мовець, дискусія, взаємодія, діалогічне і монологічне мовлення, спілкування, комунікативна компетенція.

Victoria ZAITSEVA,

orcid.org/0000-0001-9437-6057

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language
of Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine) nataliayaremchuk7@ukr.net

Natalia YAREMCHUK,

orcid.org/0000-0001-8710-9727

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language
of Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine) nataliayaremchuk7@ukr.net

DISCUSSION AS A MEANS OF COMMUNICATIVE INTERACTION OF STUDENTS IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

The article substantiates the importance of work on improving the skills and abilities of students interact in order to communicate effectively in accordance with the main documents in the field of education, define the purpose, understand the role of discussion, which stimulates intellectual potential of students, promotes programming of speech behavior; interaction and mutual understanding between interlocutors in the process of communication, generalized interpretation

of discussion in scientific research of scientists, highlighted features of dialogic and monologue speech that form the process of expressing opinions during the discussion, naming the conditions of discussion, taking into account the speaking skills that students must master in the process of creating dialogic and monologue statements to achieve the result, the role of means of sound expression in the successful process of communication and argumentation of position (intonation, tempo, pitch, timbre, pause, logical emphasis, volume), as well as non-verbal means of communication (facial expressions, eye contact, postures, gestures, etc.), through which the speaker expresses desires, doubts, assumptions, indignation, pity, etc., highlighted the role of situational context (phenomena caused by the circumstances of live contact of the speaker with the listener), studied the rules of discussion, rules of conduct during the expression and design of thought (to be polite, friendly, restrained, tactful), programming the need to use the rules of everyday speech, develop communication skills, studied the rules of discussion, rules of conduct during the expression and design of thought (to be polite, friendly, restrained, tactful), programming the need to use the rules of everyday speech, develop communication skills, form moral and ethical values and guidelines, proposed means of improving students' skills and abilities to interact, analyze, predict the reaction and response of the recipient, formulate, defend the point of view (work with a discussion text, creating learning situations).

Keywords: *competent speaker, discussion, interaction, dialogic and monologue speech, communication, communicative competence.*

Постановка проблеми. Основні документи в галузі освіти (Закон України «Про загальну середню освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.), Державний стандарт базової і повної середньої освіти), концептуальні положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» спрямовують навчально-виховний процес на формування компетентного мовця, здатного вільно й комунікативно доцільно спілкуватися в різних сферах суспільного життя, обґрунтовувати судження, аналізувати, оцінювати, створювати комфортні умови для мовленнєвої взаємодії, дискутувати, толерантно обстоювати свої погляди, з дотриманням мовних норм і правил мовленнєвої поведінки, а також контролювати емоційно-інтелектуальні дії з метою забезпечення зворотного зв'язку. Реалізація цього завдання значною мірою залежить від «усвідомлення школярами значення ефективного спілкування, ціннісного ставлення до співрозмовників, розуміння ролі комунікативних умінь для успішної діяльності, керування при виборі рішень системою цінностей, схвалених суспільством». Навчальним ресурсом слугує дискусія, що активізує мислення учнів, спрямоване на формування змісту висловлювання, дає змогу учням ініціювати обговорення складних або суперечливих питань із теми, виявляти своє ставлення до подій і фактів, уникати конфліктів, опанувати стратегії і тактики ефективної комунікації, що відповідають досвіду, інтересам, психологічним особливостям для досягнення життєвих цілей, удосконалювати мовне оформлення висловлювання, увиразнювати мовлення. З огляду на зазначене, тема нашого дослідження видається актуальною.

Аналіз досліджень. У дослідженнях Л. Мамчур, Г. Осовська, М. Пентилюк, Н. Потелло, Г. Скір-

тач трактують дискусію як форму організації мовлення, у процесі якої розглянуто різні погляди, О. Андрієць – як засіб розвитку дискурсивного мовлення, І. Клименко, С. Сабат, С. Шевчук – як інтерактивну технологію навчання; як діалогічний метод творчої діяльності групи осіб, побудований на публічному, відкритому, доброзичливому обговоренні спірного питання та спрямований на позитивний результат. Аналіз наукових праць учених підтвердив необхідність осмислення ролі дискусії, що стимулює інтелектуальний потенціал учнів, сприяє програмуванню мовленнєвої поведінки, взаємодії і взаєморозумінню між співрозмовниками у процесі спілкування.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні вмінь і навичок, які повинні опанувати учні у процесі обміну думками з іншими для досягнення результату, виділенні правил проведення дискусії, визначенні ефективних засобів для вдосконалення навичок аналізувати, формулювати й обстоювати свої погляди, висловлювати ставлення до чужих думок, впливати на співрозмовника.

Виклад основного матеріалу. Е. Палихата трактує дискусію як «публічну суперечку на будь-яку тему з метою досягти істини шляхом зіставлення різних точок зору з обговорюваного питання» (Палихата, 2002: 60). Л. Скуратівський доводить, що участь у дискусії вдосконалює вміння аргументувати позицію, точно, виразно, влучно висловлюватися, впливає на думку співрозмовника, сприяє знаходженню істини, тому дискусія – «це не змагання між людьми, це переконливий виклад своєї думки щодо питання, яке різними людьми сприймається й оцінюється неоднозначно» (Скуратівський, 2003: 23). На думку Г. Осовської, не можна ототожнювати дискусію із суперечкою, адже дискусія не призводить до конфронтації, не роз'єднує, а з'єднує. Дослідниця називає основні риси дискусії: суб'єкти пред-

ставлені партнерами, співавторами в обговоренні питань; позиції сторін можуть бути взаємодоповнювальними; метою обговорення є не спростування думки опонента, а встановлення істинності та помилковості тези; обговорення пов'язане з усебічним аналізом, колективною діяльністю; дискусія організована та регламентована; приводить до компромісу; формулювання спільної думки (Осовська, 2003: 25).

Отже, дискусія має на меті переконання опонента у правильності позиції, досягнення згоди та пов'язана з організованістю, упорядкованістю, колективною діяльністю щодо з'ясування істини. Для нашого дослідження видається прийнятною думка авторів словника-довідника з української лінгводидактики, які стверджують, що дискусія – це «усна (або писемна) форма організації мовлення, у процесі якої розглядаються протилежні точки зору; комунікативна взаємодія групи учнів, що організовується для обміну думками, обговорення спірного питання» (Словник-довідник, 2003: 42). За результатами досліджень І. Гальперіна (Гальперін, 1981), М. Пентилюк (Пентилюк, 1995), усне мовлення часто виникає спонтанно, є ненормативним, ситуативним, розраховане на безпосереднє слухове сприйняття і залежить від реакції слухачів. Усне мовлення відзначається більшою інформативністю, ніж писемне, володіє засобами звукової виразності (інтонація, темп, висота і тембр, паузи, логічні наголоси, сила звучання), може супроводжуватися жестами, мімікою. Додаткову інформацію в усному мовленні несе ситуативно-предметний контекст, тобто явища, спричинені обставинами живого контакту мовця зі слухачем. Згідно із цим успіх дискусії залежить від уміння не тільки формувати й формулювати думки засобами мови, передавати інформацію й обґрунтовувати свою позицію, а й слухати співрозмовника.

Для нашого дослідження важливо назвати особливості діалогічного і монологічного мовлення, що формують говоріння у процесі дискусії. Діалогічне мовлення є більш реактивним, ніж монологічне, і ґрунтується на двох системах зв'язків – на зв'язку із ситуацією і на логічному зв'язку з попередньою фразою (Ляшкевич, 2003: 6). Таке спілкування містить не лише зміст висловлювання, а й певні оцінні характеристики того, про що йдеться. Кожний із партнерів діалогу висловлює своє ставлення до предмета розмови, до позиції іншого. Тому діалогічне мовлення є завжди більш насиченим позамовними засобами спілкування (міміка, контакт очей, пози, жести тощо), за допомогою яких мовець висловлює бажання, сумніви, припу-

щення, обурення, жаль тощо (Палихата, 1995: 32). Зважаючи на те, що діалогічне мовлення спричинюється потребою щось повідомити, з'ясувати, спонукати (мотиви спілкування), передбачає усвідомлення співрозмовниками реальних умов спілкування (розуміння ситуації спілкування), а також реакцію на репліки співрозмовника, можна стверджувати, що діалогічне мовлення – це ситуативно вмотивований і ситуативно зумовлений процес. Тому необхідно виділити двосторонній характер діалогічного мовлення, функції якого, на думку А. Ляшкевич, «реалізуються у процесі безпосереднього спілкування співрозмовників у результаті послідовного чергування реплік-стимулів і реплік-реакцій» (Ляшкевич, 2003: 6).

У контексті досліджуваної нами проблеми необхідно визначити вміння й навички висловлення думок у процесі діалогу. О. Горошкіна виділяє такі вміння й навички: 1) виявляти обізнаність з обговорюваною темою; 2) досягати комунікативної мети; 3) дотримуватися теми спілкування; 4) аргументувати висловлені тези; 5) спростовувати хибні думки співрозмовників; 6) використовувати правила спілкування, мовленнєвого етикету, репліки для стимулювання, підтримання діалогу, дотримуватися норм літературної мови; 7) не перебивати співрозмовника, висловлюючи власну думку, доброзичливо його вислуховувати тощо (Пентилюк та ін., 2005: 291). Серед умов, що визначають процес продукування висловлювань під час дискусії, є не тільки вміння вести діалог із додержанням вимог українського мовленнєвого етикету, а й створювати монолог. Під усним монологом розуміють «розгорнуте висловлювання однієї особи, звернене до однієї людини або певного колективу одночасно» (Подлевська, 2005: 4) з певною комунікативною метою: для повідомлення інформації, свідомого впливу на слухачів шляхом переконання, для спонукання до дії чи її запобігання, для пробудження почуттів і емоцій. Монологи є організованим різновидом мовлення. Той, хто говорить, наперед планує чи програмує не лише окреме слово, речення, а й увесь процес мовлення, увесь монолог загалом, іноді подумки, а іноді у вигляді плану чи конспекту (Глазова, 2003: 32). Тому акцентуємо увагу на наявності як мотиву висловлювання, так і загального задуму; як завдання, що ставить перед собою мовець, так і виду конкретної діяльності, до якого включено розгорнуте усне мовлення. Аналізуючи процес продукування висловлювань, О. Горошкіна визначила вміння й навички говоріння у процесі створення монологічних висловлювань: будувати висловлювання певного обсягу; добирати та впо-

рядковувати необхідний для реалізації задуму матеріал; урахувати тему висловлювання; виразно відображати основну думку; розрізнати головний і другорядний матеріал; використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання; дотримуватися норм літературної вимови; зберігати єдність стилю (Пентилюк та ін., 2005: 291). Ці вміння й навички також є умовою формування мовленнєвої вправності відповідно до сформованих мовних умінь і навичок як засобу пізнання, спілкування, самовираження людини. Успішність опанування учнями усного монологічного мовлення залежить від того, наскільки вони володіють мовою, її виражальними засобами, уміють визначати вид монологу залежно від ситуації спілкування й створювати власні монологи різних типів і стилів мовлення. Досягти цього можна за допомогою належної підготовки, що полягає у відборі змісту, чіткому плануванні та відповідному словесному оформленні. Отже, успішність у процесі дискусії забезпечується вмінням учнів вести діалог, сприймати й будувати діалогічні й монологічні висловлювання різних видів, типів, стилів і жанрів, що слугуватимуть для спілкування в життєвих ситуаціях.

Для досягнення мети дискусії (привести учасників до згоди, висловити різні думки щодо питання, дати учням можливість усвідомити глибину й складність питання, що розглядається) Е. Палихата називає правила: головне в дискусії – аргументи, факти, логіка, доказовість; уникайте реплік, що принижують гідність, поважайте думку співрозмовника, прагніть його зрозуміти, перш ніж критикувати; виявляйте витримку й стриманість, чітко формулюйте власну думку; прагніть встановити істину, а не демонструйте красномовство; виявляйте скромність і самокритичність, умінь визнати недостатність своєї аргументації (Палихата, 2002: 61). Н. Потелло, Г. Скіртач називають правила, що полегшують розуміння співрозмовника: уважно слухати й чути; намагатися перейти від монологу до діалогу; давати змогу співрозмовникові спокійно висловити думку; викладати свою інформацію чітко, стисло й послідовно; добирати способи й засоби аргументування залежно від індивідуальних особливостей співрозмовника (рівень його мислення, вік, стать, тип темпераменту); викладати докази в коректній формі) (Потелло, Скіртач, 2003: 316). Необхідно додати, що ефективність дискусії також залежить від засвоєння учнями найважливіших правил поведінки під час висловлення й оформлення думки (бути ввічливими, доброзичливими, стриманими, тактовними), що визначають потребу

дотримуватися норм у повсякденній мовленнєвій діяльності, розвивають комунікативні здібності, формують морально-етичні цінності й орієнтири.

Засобом підготовки до участі в дискусіях є робота з *текстом дискусійного характеру*. На думку Л. Скуратівського, основою таких текстів-роздумів є питання, що різними людьми сприймається й оцінюється неоднаково, проте особиста думка автора чітко висловлена, старанно обґрунтована. Пропонуємо учням 8-го класу роботу з текстом, що дає змогу актуалізувати сутність мовленнєвих понять, необхідних для правильної побудови висловлювань, сприяє усвідомленню мовних особливостей, розширює уявлення учнів про виражально-зображувальні можливості продукування висловлювань, є підготовкою до складання власних висловлювань, передбачає вдосконалення умінь учнів орієнтуватися у змісті висловлювання й осмислювати загальну його структуру, створювати початкове уявлення про можливий варіант змісту висловлювання, прогнозуючи його загальний характер на основі визначеної теми висловлювання. Запитання до текстів як зразків чужого монологічного та діалогічного мовлення уможливають розв'язання комунікативного завдання в конкретній ситуації спілкування (посперечатися, дати пораду, висловити незгоду, уточнити, пояснити тощо), забезпечують мотиваційну готовність учнів висловлюватися щодо обговорюваного, розвивають когнітивні (уміння відчувати, ставити запитання, робити висновки), креативні (виявляти гнучкість розуму, фантазії, натхнення), комунікативні (виявляти ініціативу й мати власний погляд, програмувати мовленнєві дії) якості особистості. Важливою у процесі дискусії є інформація про емоційний стан мовця, тому спонукали учнів до виявлення емоційно-почуттєвого ставлення у процесі обмірковування деталей висловлювань, аналізу особливостей змісту, формулювання запитань, а також з'ясування ролі мовленнєвої поведінки мовця у процесі визначення мовленнєвих дій. Наприклад:

1. *Визначте тему, мету, тип і стиль мовлення, сферу використання.*

2. *У яких словах сконцентрована головна думка? Яка? Чи доніс автор свою думку до слухача? Що допомогло йому це зробити?*

3. *Що відчуваєте, коли чуєте рядки тексту? Про що подумали?*

4. *Які спогади (асоціації) вони викликали?*

5. *Чи згодні з думкою автора? Обґрунтуйте або заперечте її.*

6. *Які запитання виникли у вас до автора?*

7. Яким тоном, темпом мовлення скористалися б, переказуючи текст? Перекажіть, дотримуючись структури, мовних засобів і логічності викладу.

9. Чи є у вас родинні реліквії? Розкажіть про них.

10. Що успадкували ви від своєї родини?

Родовідна пам'ять

Вивішений на стіні портрет дідуся чи бабусі – це не просто данина традиції, це і пам'ять про тих, хто творив історію, з кого треба брати приклад, який би унаслідували наші діти. Там, де зникають пошанівні форми, переростаючи в лайливе «старомодництво», у штучно приклеєні ярлики «міщанство», обов'язково зростає чортополохом панібратського ставлення до батьків, старших, до святих істин <...>.

Родовідна пам'ять обіймає всю сферу нашої духовності – звичаї і обряди, пісні та історичні перекази, мову, культуру народу. Якщо, скажімо, заросла чортополохом безіменна криниця, забута мова твоєї матері чи понівечена нашою байдужістю могила – про яку родовідну пам'ять може йтися?

Але народжується легкодухість, а відтак і бездушність з найпростішого – забутого на підвіконні листа, припалого пилюкою портрета найдорожчої людини чи занедбані на околиці пам'ятки нашої історії (В. Скуратівський).

Прослухайте текст. Визначте тему, мету, тип і стиль мовлення. Знайдіть у реченнях тексту однорідні члени речення, виражені різними частинами мови, з'єднані попереджувальною, перелічувальною інтонацією та сполучниками. З якою інтонацією треба читати такий текст? Чи погоджуєтеся з думкою В. Скуратівського? Обґрунтуйте справедливість сказаного у другому абзаці уривку за допомогою методу «ПРЕС» (вироблення вміння послідовно й аргументовано висловлювати, обстоювати власну позицію, переконувати інших, що досягається за допомогою чотирьох етапів: 1) висловити свою думку, пояснити її («я вважаю, що <...>»); 2) аргументувати власні погляди («оскільки <...>»); 3) навести приклади («наприклад, <...>»); 4) зробити висновки («отже, я вважаю <...>»)).

Можна навести чимало складників, з яких формується комплекс високих рис громадянства. Але один з найзнаменніших, безперечно, є батьківських поріг. Знати свій берег, любити його, не вивірювати з пам'яті, пронести його через усе життя, невисипуче тягтися до нього, жити ним – що є святіше й дорожче?!

Людина без Берега Дитинства стає забудькуватого, безпринципною, вона за певних обставин може легко зрадити свої і наші принципи, одректися від високих моральних та соціальних рис, бо за душею немає вивірених критеріїв, без яких легко переродитися, стати безбатченком і яничаром (В. Скуратівський).

Прочитайте. Визначте тему тексту, його основну думку. З'ясуйте стиль. Який тип мовлення покладено в основу тексту? Що вам відомо про побудову роздуму? Виділіть слова, що виражають ставлення мовця до висловленої думки. Які думки та почуття вони виражають? Порадьте своїм однокласникам, що потрібно робити, щоб бути приємним співрозмовником.

Як ми говоримо

Мабуть, немає людини, якій би було байдуже, чи слухають її в товаристві, чи ні. А досягти загальної уваги вміють не всі. Запам'ятай: тебе слухатимуть, якщо ти маєш сказати щось цікаве. До того ж треба вміти висловити свою інформацію.

Прислухайся до людей, які ведуть між собою бесіду, і зрозумієш: і мова, і манера говорити кожного – дзеркало його культури.

Хіба ж приємні, наприклад, крикуни? Від них швидко втомлюєшся і перестаєш сприймати зміст того, що вони кажуть. Як від тих, хто сипле словами, мов горохом, ковтаючи закінчення, склади. А який непривабливий вигляд має той, хто, перебуваючи свого співрозмовника, прагне захопити лідерство в обговоренні того чи іншого питання.

Є люди, дотепні за своєю природою: скаже слово – всі сміються. З ними весело, слухати їх саме задоволення.

Уміння слухати – цінна людська риса. Це, певне, кожен знає по собі. Про того, хто вміє слухати, кажуть: доброзичливий, тактовний. В умінні слухати великою мірою виявляється внутрішня культура людини (Л. Феofilов).

– Поясніть лексичне значення слів: «тактичний» – «тактовний»; «дотеп» – «дотепність»; «вигляд» – «вид».

– Доберіть синоніми до слів: «мабуть», «байдуже».

– За складеним планом стисло перекажіть текст, додавши початок та кінцівку – висновок.

– Виразно прочитайте текст. У якій ситуації спілкування доречно таке висловлювання? Думку обґрунтуйте. До яких роздумів спонукала одержана інформація? Чи можна стверджувати, що в основу тексту покладено міркування? Вказати в тексті експозицію, роздуми-пояснення, роздуми-доведення та висновки.

Щоб вчинок став звичкою

Вихованість слід виховувати. Коли зустрічаємо на вулиці знайомого, вітаємося автоматично, бо навчені змалку вітатися із знайомими людьми.

Настав час, коли кожна людина має спинитися і замислитися над тим, як ми жили й живемо, як спілкуємося, чи культурні, ввічливі, чи уважні один до одного в сім'ї, школі, у транспорті, у нашому повсякденні. Чи часто в житті робимо шляхетні вчинки?

Вчинок складається з таких основних елементів: стимулу, мотиву, вибору рішення, певної дії, уміння оцінити свій вчинок та ставлення інших людей до цього вчинку.

Чи можна, озброївшись книжками, засвоївши правила поведінки та етикету, вважати себе вихованою та культурною людиною? Ні, бо головним підручником мудрості є життя, а для того, щоб вчинок став звичкою, потрібні, крім знань, воля, характер, високі ідеали та шляхетні почуття. Слід не тільки знати правила поведінки, а й виконувати їх (Л. Феофілов).

– З'ясувати значення слів: «проблема» – «проблематика»; «етика» – «етичність»; «звичка» – «навичка».

Ефективним засобом удосконалення навичок комунікації є створення навчальних ситуацій (природних, життєвих, штучних). Залучення учнів 8–9-х класів до дискусій у процесі створення ситуацій стимулює процес думання школярів, спонукає диспутантів висловлювати різні погляди під час обговорення проблеми й пошуку істини. Під час аналізу ситуацій звертали увагу на ступінь повноти вираження теми, самостійність під час виконання роботи, обстоювання й аргументацію висловлених тверджень. Контроль для забезпечення зворотного зв'язку та самоконтроль здійснювалися шляхом зіставлення власних результатів із результатами інших, відстеження реакції співрозмовника відповідно до очікуваного результату, тобто розгляд з погляду відповідності висловлювання ситуації. Наприклад:

– Зателефонуйте на ранкову передачу й запитайте, чи справді «з нечесним ворогом будь-які методи боротьби чесні». Дайте оцінку сказаному. Спробуйте й Ви розкрити зміст афоризму. Свою думку обґрунтуйте. Подумайте, як побудувати докази, коли використати афоризми – на початку чи в кінці. Чи повністю афоризм відповідає змісту? Чи відображена основна думка?

– Уявіть, що Вас запросили на радіостудію з темою виступу «Чи вміємо ми говорити». Оха-

рактизуйте умови спілкування: з ким і навіщо ви спілкуєтесь, яким чином передаєте думку, спрогнозуйте, як сприймає інформацію адресат, яка причина спілкування. Подумайте, якими будуть тези, аргументи, висновок. Використайте афоризми, крилаті вислови, фразеологізми, прислів'я або приказки. У поданих зразках планів творів-роздумів укажіть тезу й докази. За одним із них складіть твір-роздум.

Чи вміємо ми говорити?

1. Слово – лікує, слово – раниць.
2. Уміння говорити – талант людини
3. Бути ввічливим і коректним – важливо!
 - а) почути співрозмовника;
 - б) привернути увагу словом;
 - в) роль жестів та міміки.
4. Культура мовлення – особливість інтелігентної людини.

Поважаймо в собі людину

1. Відповідальність за самовизначення.
2. Самоповага – це чеснота самодостатньої особистості.
3. Поважаймо людину в інших і в собі:
 - а) розвиток індивідуальності;
 - б) обстоювання власних поглядів;
 - в) вимогливість до себе.

– Запитайте у своїх однокласників, як вони розуміють зміст поданого речення. Складіть полілог. До якого композиційного компонента його можна віднести: тези, доказів, висновку?

Грамотна, багата мова – не тільки ефективний засіб передавання і сприйняття думок та образів, а й вияв поваги до людей, з якими спілкуєшся, до народу, який створив цю мову (О. Федик).

– Доведіть справедливість наведеної думки. Хто буде адресантом і адресатом мовлення? Чи відповідає твір задуму? Чи відображена основна думка? Які мотив, мета, тема й основна думка висловлювання? Оберіть відповідні тип, стиль, жанр мовлення. Використовуючи початок, побудуйте діалог, уводячи в нього відомості про традиції, розповіді старших про їхній досвід, висловлювання відомих людей, уривки з художньої літератури.

Історія

Історія – це насамперед люди, їхній вплив на долі інших людей, на перебіг історичних процесів. І міра цього впливу залежить від місця людини в політичній ієрархії, особливостей її характеру, мислення, таланту, від середовища, виховання та умов життя <...> (В. Литвин, А. Слюсаренко).

– Побудуйте дискусію на тему: «Чи впливає вітання на настрій людини?» Оберіть ведучого. Стимулюйте співорозмовників. Подумайте, про що потрібно говорити. Сформулюйте висновок.

Висновки. Отже, за допомогою дискусії засвоюються знання, накопичується мовленнєвий досвід, формуються вміння аналізувати, прогнозувати реакцію та відповідь реципієнта, формулювати, обстоювати думку, удосконалюються вміння й навички учнів взаємодіяти, створювати діалоги-дискусії, сприймати й розуміти один

одного. У результаті реалізується головна мета Державного стандарту мовної освіти – формується комунікативна компетенція, що базується на засвоєних мовних нормах та мовленнєвих уміннях і пов’язана з організацією спілкування відповідно до мотивів, мети, завдань, із дотриманням норм мовленнєвої поведінки.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у впровадженні інтерактивних технологій дискусійного навчання мови, що підвищують комунікативну культуру особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальперин И. Текст как объект лингвистических исследований. Москва : Наука, 1981. 139 с.
2. Глазова О. Навчання діалогічного мовлення. *Дивослово*. 2003. № 1. С. 31–33.
3. Ляшкевич А. Наступність і перспективність формування діалогічного мовлення учнів початкових і 5-х класів загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2003. 18 с.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
5. Осовська Г. Комунікація в менеджменті. Київ : Кондор, 2003. 218 с.
6. Палихата Е. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення. *Дивослово*. 1995. № 3. С. 29–31.
7. Палихата Е. Рідна мова. Уроки усного діалогічного спілкування. 5–9 класи. Тернопіль : ТДПУ імені Володимира Гнатюка, 2002. 143 с.
8. Педагогическое речеведение : словарь-справочник / под ред. Т. Ладыженской, А. Михальской. Москва : Флинта ; Наука, 1998. 310 с.
9. Пентилюк М. Комунікативне спрямування у навчанні рідної мови. *Сучасні аспекти педагогічного процесу*. Херсон, 1995. Вип. 1. С. 6–10.
10. Подлевська Н. Формування культури спілкування в учнів 5–6 класів методами інтерактивного навчання. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 4. С. 10–13.
11. Потелло Н., Скиртач Г. Українське ділове мовлення і спілкування : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 440 с.
12. Програми з української мови. *Дивослово*. 2017. № № 7–8. С. 2–55.
13. Скуратівський Л. Елементи практичної риторики. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 2. С. 4–23.
14. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.
15. Шевчук С., Клименко І. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. 3-тє вид., виправ. і допов. Київ : Алерта, 2013. 696 с.
16. Яремчук Н. Лінгводидактичний аспект удосконалення навичок говоріння учнів 5–6 класів. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 4. С. 10–16.

REFERENCES

1. Galperin I. R. Tekst kak obyekt lingvisticheskikh issledovaniy [Text as an Object of Linguistic Research]. M. : Science, 1981. P. 139 [in Russian].
2. Glazova O. Navchannia dailogichnogo movlennia [Dialogic Speech Teaching]. *Dyvoslovo*, 2003, № 1, pp. 31–33 [in Ukrainian].
3. Lyashkevych A. I. Nastupnist i perspektivnist formuvannya dialogichnogo movlennya uchniv pochatkovykh i 5 klassiv zagalnoosvitnoi shkoly : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: spets. 13.00.02 / Khers. derzh. un-t. [Continuity and Prospects of Dialogic Speech Formation of Pupils of Primary and 5th Forms of Comprehensive School: Extended Abstract of Cand. Dissert. Ped. Sci. 13.00.02] / Kherson State University. Kherson. 2003. 18 p. [in Ukrainian].
4. Metodyka navchannya ukrainskoy movy v serednih osvithnih zakladah [Methods of the Ukrainian Language Teaching in Secondary Schools] / Ed. by M. I. Pentyluk. Kyiv : Lenvit, 2004. P. 400 [in Ukrainian].
5. Osovska G. V. Komunikatsia v menedgmenti [Communication in Management]. Kyiv : Condor, 2003. 218 p. [in Ukrainian].
6. Palikhata E. Ya. Lingvistychni osoblyvosti dialogichnogo movlennia. [Linguistic Features of Dialogic Speech]. *Dyvoslovo*, 1995, № 3, pp. 29–31 [in Ukrainian].
7. Palikhata E. Ya. Ridna mova. Uroky usnogo dialogichnogo spilkuvannia. 5–9 klasy. [Native Language. Lessons of Oral Dialogic Communication. Grades 5–9]. Ternopil : Volodymyr Hnatiuk State Pedagogical University. 2002. 143 p. [in Ukrainian].
8. Pedagogicheskoe rechevedenie : slovar-spravochnik [Pedagogical Vocabulary: Reference Dictionary] / Ed. by T. A. Ladyzhenskaya and A. K. Mikhalskaya. Moscow : Flint : Science. 1998. 310 p. [in Russian].
9. Pentyluk M. I. Komunikatyvne spriamuvannia u navchanni ridnoi movy [Communicative Direction in the Native Language Teaching]. *Modern Aspects of the Pedagogical Process*. Kherson. 1995. Issue 1. pp. 6–10 [in Ukrainian].

10. Podlevska N. Formuvannia kultury spilkuvannia v uchniv 5–6 klasiv metodamy interaktyvnogo navchannia [Formation of Culture Communication of Students of 5–6 Grades by Methods of Interactive Learning]. *Ukrainian language and literature at school*, 2005, № 4, pp. 10–13 [in Ukrainian].
11. Potello N. Ya., Skyrtach G. E. Ukrainske dilove movlennia i spilkuvannia [Ukrainian Business Speech and Communication] : study guide. Kyiv : MAUP, 2003. 440 p. Ukrainian Language Programs. *Dyvoslovo*, 2017, № 7–8, pp. 2–55 [in Ukrainian].
12. Programy z ukrainskoi movy [Ukrainian Language Programs]. *Dyvoslovo*, 2017, № 7–8, pp. 2–55 [in Ukrainian].
13. Skurativskiy L. Elementy prachychnoi rytoryky [Elements of Practical Rhetoric]. *Ukrainian Language and Literature at School*, 2003, № 2, pp. 4–23 [in Ukrainian].
14. Slovnyk-dovidnik z ukrainskoi lingvodydaktyky : Study Guide [Reference Dictionary on the Ukrainian Language Didactics]. Ed. by M. Pentylyuk. Kyiv : Lenvit, 2003. 149 p. [in Ukrainian].
15. Shevchuk S. V., Klymenko I. V. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam [The Ukrainian Language for Professional Purposes] : textbook / 3rded., revised and add. Kyiv : Alerta, 2013. 696 p.
16. Yaremchuk N. Lingvodydaktychnyi aspekt udoskonalennia navychok govornia uchniv 5–6 klasiv [Linguodidactic Aspect of Improving Speaking Skills of 5–6 Grades Students]. *Ukrainian Language and Literature at School*, 2012. № 4, pp. 10–16 [in Ukrainian].